

Theon: en græsk-ægyptisk møgunge (*P.Oxy. I 119*)

af David Bloch og Adam Schwartz

Indledning

Den litterære brevgenre var populær i antikken. Vi har overleveret store brevsamlinger, som i det store og hele kan opdeles i tre typer: (1) ægte breve, som dog også er skrevet med senere publikation for øje (f.eks. Ciceros); (2) breve, som tydeligvis er rene litterære konstrukter (f.eks. Senecas); (3) en mellemting, hvor den endelige dom afhænger af, om vi accepterer, at brevene faktisk er skrevet af den forfatter, under hvis navn de er overleveret (f.eks. de platoniske breve).¹

Ud over de litterære samlinger findes der imidlertid også 'almindelige' breve, som *ikke* var tiltænkt publikation, dvs. private og ikke-litterære breve:² kontrakter, forespørgsler, personlige breve osv. Et helt særligt brev finder vi dog på en papyrus fra omkring år 200 e.Kr. (*P.Oxy. I 119*), hvor en dreng, som åbenlyst ikke er så gammel, skriver til sin far, der er bortrejst. Dette brev er værdifuldt af flere grunde:³

1. Det giver os et helt usædvanligt indblik i et far-søn forhold i antikken.
2. Det afslører en del om det generelle uddannelsesniveau på den tid (især skrivefærdighed, grammatik, 'retskrivning' og kendskab til brevgenrens formalia).
3. Det giver os et helt enestående indblik i et barns sproglige udtryksmåde.
4. Det giver os (tilsyneladende) et eksempel på et barns håndskrift.

Vi vil derfor se nærmere på dette brev, og til det formål gengiver vi nedenfor en græsk tekst, en oversættelse af brevet, en kort kommentar og en litteraturliste.

-
1. Denne tredeling kan naturligvis nuanceres betragteligt. For en grundig gennemgang af brevgenren, se f.eks. Sykutris (1931); Rosenmeyer (2001); Hodkinson, Rosenmeyer & Bracke (2013).
  2. Se Sykutris (1931); Muir (2009).
  3. Cf. Deissmann (1908) 132.

Tekst

[recto]

- <1> Θεών Θεώνι τῷ πατρὶ χαίρειν.
- <2> καλῶς ἐποίησες οὐκ ἀπένηχές με μετὲ
σοῦ εἰς πόλιν. ἢ οὐ θέλεις ἀπενεκκέιν με-
τὲ σοῦ εἰς Ἀλεξανδρίαν οὐ μὴ γράψω σε ἐ-
πιστολὴν οὔτε λαλῶ σε οὔτε υἱγένω σε,
εἶτα ἂν δε ἔλθης εἰς Ἀλεξανδρίαν οὐ
μὴ λάβω χεῖραν παρὰ [σ]οῦ οὔτε πάλι χαίρω
σε λυπόν. ἄμ μὴ θέλῃς ἀπενέκαι μ[ε]
ταῦτα γε[ί]νετε.
- <3> καὶ ἡ μήτηρ μου εἶπε Ἄρ-
χελᾶω ὅτι· ἀναστατοῖ με, ἄρρον αὐτόν.
- <4> καλῶς δὲ ἐποίησες δῶρά μοι ἔπεμψε[ς]
μεγάλα ἀράκια πεπλανηκανημῶσεκε (?)
τῇ ἡμέρᾳ ιβ ὅτι ἔπλευσες. λύπον πέμψον εἴ[ς]
με παρακαλῶ σε. ἄμ μὴ πέμψῃς οὐ μὴ φά-
γω, οὐ μὴ πείνω· ταῦτα.
- <5> ἐρώσθέ σε εὐχ(ομαι).
- <6> Τῦβι ιη.

[verso]

- <7> ἀπόδος Θεώνι [ἀ]πὸ Θεωνᾶτος υἱῷ.

Oversættelse

- <1> *Theon sender hilsner til sin far, Theon!*
- <2> *Hvor er det bare sødt af dig ikke at tage mig med dig til byen! Hvis du ikke vil tage mig med til Alexandria, så vil jeg slet ikke skrive et brev til dig, og jeg vil ikke tale med dig, og jeg vil heller ikke ønske, at du har det godt. Så hvis du alligevel tager til Alexan-*

dria, så vil jeg ikke give dig hånden, og jeg vil aldrig sige goddag til dig igen! Hvis du ikke vil tage mig med, så sker alle de ting.

<3> Og ved du, hvad min mor sagde om mig til Archelaos? Hun sagde: "Hvor han dog irriterer mig! Få ham væk herfra!"

<4> Og hvor var det bare sødt af dig at sende mig sådan en stor gave – bønner –[...] den 12., da du sejlede. Men send nu nogen efter mig, vil du ikke nok? Hvis du ikke gør det, vil jeg slet ikke spise noget og heller ikke drikke noget overhovedet. Nemlig!

<5> Jeg håber, du er ved godt helbred!

<6> Den 18. tybi.

<7> Sendt til Theon fra hans søn, Theonas.

Kommentar

Generelt

Den græske tekst er en revideret udgave af Grenfell & Hunt (1898) 185 (= *P.Oxy.* I 119), men vi har ændret teksten et enkelt sted og modificeret tegnsætningen let, ligesom vi har inddelt teksten i syv afsnit. Oversættelsen af brevet er vores egen. De mange fonetisk betingede stavemåder i den græske original er ikke forsøgt gengivet i oversættelsen, men de bemærkes i kommentaren i slutningen af hvert afsnit. 'Stavefejlene' er ganske naturlige for en uerfaren skribent, der naturligt må støtte sig til udtale og er i øvrigt typiske for det græske sprogs udvikling på dette trin. Vi har andre eksempler på samme fænomen (se f.eks. Hanson [2015] og især hendes analyse af Thermouthis' brev, ss. 20-29).

Der findes flere oversættelser til moderne fremmedsprog, og de illustrerer udmærket, hvor vanskeligt det kan være at forstå selv en tilsyneladende så simpel tekst. Vi har konsulteret følgende: Grenfell & Hunt (1898) 186; Deissmann (1908) 133; Rosenmeyer (2001) 33; Muir (2009) 33; Parsons (2007) 129.

Tilgængelige gengivelser af den papyrus, hvorpå teksten findes, er i Hengstl (1978) planche 14 og Parsons (2007) planche 26).

1. afsnit

Theon følger her den traditionelle hilseformel for brevgenren. I betragtning af, hvor ung og umoden Theon viser sig at være, holder han hilseformen ganske korrekt. Det understreger, hvor fasttømrede og almindeligt brugte disse formler var. Som påpeget af Parsons (2007) 129: “[I]t may be that the conventional forms got passed on by precept or osmosis. Certainly the rebellious schoolboy Theon [...] had no difficulty with the framework, however rocky his grammar.” Se herom i øvrigt Rosenmeyer (2001) 33-34; Cribiore (2001) 125-29.

Ortografiske afvigelser: Intet at bemærke.

2. afsnit

Theons utilfredshed med sin far indledes med en sarkastisk bemærkning (“Hvor er det bare sødt af dig” = *καλῶς ἐποίησες*). Spydigheden gentages i 4. afsnit nedenfor (men se kommentaren i den forbindelse), og set i sammenhæng med resten af brevet rejser det spørgsmålet: Hvor gammel er Theon egentlig?

Dette spørgsmål er temmelig vanskeligt, fordi Theon i resten af brevet virker særdeles ung: Ikke blot er indholdet forholdsvis barnligt, og skriften tydeligvis ikke øvet (Deissmann [1908] 132: “Der in einer Schülerunziale geschriebene Brief ...”), men også sproget virker umodent og klodset (Blass [1899] 312: “Die Orthographie aber ist recht schlecht, und die Grammatik wird vergewaltigt wie noch in keinem dieser Papyrus, ...”; Muir [2009] 33: “an untidy, misspelt and ungrammatical letter”). Rosenmeyer (2001) 34 bruger den festlige betegnelse “epistolary tantrum” om Theons opførsel.

Forskerne bemærker imidlertid os bekendt ikke, at sarkasme normalt ikke falder små børn naturlig. Passagen ville således have været mere umiddelbart forståelig, hvis Theon havde skrevet “Hvor er det bare ikke sødt af dig” = *κακῶς ἐποίησες*, men eftersom formuleringen optræder to gange, er det næppe blot en fejl. Det er imidlertid vanskeligt at finde kriterier, der rimeligt kan hjælpe os til at afgøre, hvor gammel en græsk dreng fra ca. 200 e.Kr. skal være, før han kan bruge sarkasme, og desuden er det ikke utænkeligt, at formuleringen (selv i dens sarkastiske udgave) har været almindelig.

Den bedste tilgang er måske snarere så vidt muligt at se på de forskellige stadier i en typisk senantik uddannelse. En sådan uddannelse har sin oprindelse i hellenistisk tid, og traditionelt har man opdelt den i tre niveauer: (1) Skrivning, alfabet og andet elementært, (2) Grammatik og litteratur og (3) Retorik. Selvom Robert A. Kaster (1983) har vist, at denne opdeling er for håndfast, er der stadigvæk vidnesbyrd i de litterære kilder om, at en sådan skelnen blev foretaget. Theons brev viser kendskab til alfabetet og en rudimentær skrivefærdighed uden klassiske stavemåder, og han kender til indledende og afsluttende brevformularer. Muligvis er flere af hans trusler heller ikke helt så barnlige, som de umiddelbart lyder (se nedenfor). Han viser til gengæld intet kendskab til litteratur, og hans stil er som nævnt temmelig primitiv, som følgende eksempler illustrerer: (a) $\epsilon\acute{\iota}\tau\alpha \grave{\alpha}\nu \delta\epsilon$ er klodset og virker som en blanding af ønsket om at komme videre i teksten og indsættelsen af konnektiv; (b) i $\grave{\alpha}\mu \mu\grave{\eta} \theta\acute{\epsilon}\lambda\eta\varsigma$ savner man en konnektiv partikel; (c) $\pi\acute{\epsilon}\mu\psi\omicron\nu \epsilon\acute{\iota}\varsigma \mu\epsilon$ er mærkeligt for $\mu\epsilon\tau\acute{\alpha}\pi\epsilon\mu\psi\alpha\acute{\iota} \mu\epsilon$. (d) Ud over de mange særegne stavemåder er det også værd at bemærke, at Theon generelt (men ikke i hilseformlerne) erstatter en forventet dativ med akkusativ, men dette er ikke blot hans grammatiske fejl: brugen af dativ var på dette tidspunkt stærkt svækket i dagligsproget (Horrocks [1997] 124-27). Det virker mest sandsynligt, at Theon nærmer sig slutningen af niveau 1 eller netop er startet på niveau 2.

Kaster henviser til tekster, som viser, at børn fra og med alderen 6 år kan begynde på niveau 1, hvor de fortsætter indtil et tidspunkt i perioden 8-11 år. Herefter går de til niveau 2 — hvis studierne ikke foregår parallelt, som det især i rige familier kan have været tilfældet. Eftersom Theon næppe har boet i en storby (se nedenfor), og man derfor ikke kan forvente, at han har fået den bedst mulige skoling, er det sandsynligt, at han ligger i den øvre ende. Vi antager derfor skønsmæssigt, at Theon har været 10-11 år, da han skrev brevet.

De fem trusler, som Theon fremsætter i 2. afsnit, er (1) ikke at ville skrive brev til faderen, (2) ikke at ville tale med ham, (3) ikke at ville ønske, at han har det godt, (4) ikke at ville give ham hånden og (5) ikke at ville hilse på ham. Tilsammen udtrykker de, at Theon afbryder al kommunikation, men de er også mere formelt en afbrydelse af almindelig god skik og opdragelse.

Vi ved ikke, hvorfra Theons familie kommer, og derfor kan vi heller ikke afgøre med præcision, hvor hans far befinder sig, da Theon skriver. Ordet $\acute{\epsilon}\pi\lambda\epsilon\upsilon\sigma\epsilon\varsigma$ viser naturligvis, at faderen må sejle til Alexandria, og Deissmann foreslår derfor, at familien

bor i “einen kleinen, südlich von Oxyrhynchos gelegenen Ort am Nil” (Deissmann [1908] 134 n. 1). Dette ville så formentlig betyde, at far Theon er taget til Oxyrhynchos (“byen” i Theons brev) for derfra at rejse videre til Alexandria. Ifølge brevet er han rejst på den 12. dag i måneden, og Theon daterer sit brev d. 18. (se nedenfor, afsnit 6). Det betyder, at han må formode at kunne få fat på faderen seks dage efter dennes afrejse, hvor han ikke kan være nået frem endnu. Hvis Theon senior har bundet sønnen på ærmet, at han bare skulle til Oxyrhynchos for derfra i al ubemærkethed at kunne rejse videre til Alexandria, afslører det ikke så lidt om magtbalancen i det theonske hjem.

Ortografiske afvigelser:

ἐποίησες > ἐποίησας

ἀπένηχές > ἀπενέγκας eller ἀπήνεγκες

μετέ σοῦ > μετὰ σοῦ eller μετ’ ἐσοῦ (se Deissmann [1908] 133)

ἦ > εἶ

θέλις > θέλεις

ἀπενεκεῖν > ἀπενεγκεῖν

μετέ σοῦ > μετὰ σοῦ eller μετ’ ἐσοῦ

σε > σοι

σε > σοι

υἱγένω > ὑγιαίνω (en ikke så sjældent forekommende variantform af ὑγιαίνω i papyri)

χείραν > χεῖρα (se Blass & Debrunner [1990] 37 [§ 61.1])

πάλι > πάλιν

λυπόν > λοιπόν

ἄμ > ἄν

ἀπενέκαι > ἀπενέγκαι

γείνετε > γίνεταί

3. afsnit

Oversættelsen og forståelsen af dette afsnit er omdiskuterede. Det hele afhænger af, om man vil forstå det fejlskrevne græske som (1) *ἀναστατοῖ με, ἄρρον αὐτόν* ("Hvor han dog irriterer mig! Få ham væk herfra!") som (2) *ἀναστατοῖ μὴ αἴρων αὐτόν* i betydningen "Han gør ham ked af det, når han ikke tager ham med" (Grenfell & Hunt [1898] 186; Muir [2009] 33) eller som (3) *ἀναστατοῖ μὴ αἴρων αὐτόν* i betydningen "han (= faderen) irriterer mig, når han ikke tager ham (= drengen) med.

Vi foretrækker den første løsning. De andre løsninger forekommer os at være grammatisk vanskeligere, idet negationen *μὴ* er skrevet korrekt alle andre steder i brevet; vi ville have forventet *οὐκ*, hvis det skal lægge sig til participiet *αἴρων*. I (2) må faderen vel så skulle være subjekt for *ἀναστατοῖ*, og i (3) må *με* skulle underforstås.

Indholdsmæssigt giver alle tre løsninger god mening. Ved den første løsning prøver Theon at afpresse sin far ved at gøre opmærksom på, at han nu er så urimelig over for sin mor, at faderen bør hente ham. Ved den anden løsning bruger han moderens udsagn til at udtrykke, hvor ked af det han er. Ved den tredje gør han opmærksom på, at faderen (formentlig) får problemer med Theons mor.

Vi ved ikke, hvem Archelaos er. Rosenmeyer (2001) 33 antager uden videre, at han er Theons bror, en tese, som hun formentlig har overtaget fra Deissmann (1908) 134 n. 10, men hun henviser ikke, og modsat hende sætter Deissmann fornuftigt spørgsmålstegn.

Ortografiske afvigelser:

με, ἄρρον > με, ἄρον eller μὴ αἴρων

4. afsnit

καλῶς ἐποίησες: Der er forskere, der øjensynlig opfatter dette ikke-sarkastisk og tager udsagnet om en stor gave for pålydende: Grenfell & Hunt (1898) 186: "It was good of you to send me presents ... on the 12th, the day you sailed." Muir (2009) 33: "It was a good thing you sent me some big presents (and some clothes?) on the 12th, the day that you sailed." Dette er imidlertid ikke overbevisende i lyset af den første periode (der er åbenlyst sarkastisk og faktisk også forstås således af Grenfell & Hunt), og de utvetydige trusler i slutningen af brevet (se Deissmann [(1908) 133 n. 1; Blass [1899] 314). Rent

grammatisk er *μεγάλα* tvetydigt og kunne forstås som hørende til *ἀράκια* snarere end til *δωρά*; men som observeret af Deissmann (1908) 133 n. 1 understreger den anden version væsentlig bedre sarkasmen – som uanset hvad ikke kan bortforklares.

Hesychios (6953) glosserer *ἀράκοι* som *ὄσπριόν τι* (altså en slags bælgplante) og kvalificerer det yderligere med *τὸ δὲ αὐτὸ καὶ λάθυρον*, “det samme som lathyrus”. Hvis det er det samme, er der tale om *lathyrus sativus* eller græs-fladbælg, som i antikken var en afgrøde, man kun faldt tilbage på, hvis alt andet slog fejl, og som endda i store mængder er giftig for mennesker (Athen. 9.71; cf. Theophr. *Hist. Pl.* 8.8.3). Hvis ordet virkelig er korrekt identificeret, er det svært at se den dybere mening med Theon seniors ‘gave’. En fortolkningsmulighed kunne derfor være, at Theon junior havde ventet sig en gave, men at der i første omgang blev indkøbt og sendt foder hjem til husdyrene – og ikke andet. I så tilfælde forstærker det yderligere indtrykket af det unge menneskes temmelig bidende sarkasme.

Grenfell & Hunt (1898) 185 læser *λύραν* i stedet for *λυπόν*, så meningen i stedet bliver ‘vil du ikke nok være sød at sende mig en lyre’ (fulgt af f.eks. Muir [2009] 33: “Did Father succumb to the onslaught and bring the lyre as a peace-offering?”). Det skal indrømmes, at det er ganske i tråd med Theons tone i resten af brevet, snart tryglende, snart vredt truende. Det er en attraktive hypotese, men et nøjere studium af papyrussen giver den et skud for boven: det *er* bogstaverne *–πο–*, ikke *–ρα–*, man kan læse i denne passage; og den ortografiske afvigelse – banal nok i sig selv – er fuldkommen identisk med den i 2. afsnit. Meningen må være, at Theon senior skal sende nogen og *hente* sønnen, hvilket er en naturlig konsekvens af den unge mands raseri over at finde ud af, at faderen er rejst til Alexandria uden ham (Blass [1899] 314-15).

Det besynderlige *πεπλανηκανημωσεκε* synes at indeholde en perfektivform af *πλανέομαι*, men trods en række forskellige mere eller mindre heldige gæt i forskningen synes det ikke at være muligt at etablere nogen endegyldig mening her.

Ortografiske afvigelser:

ἐποίησες > ἐποίησας

ἔπεμψες > ἔπεμψας

πεπλανηκανημωσεκε > ?

ἔπλευσες > ἔπλευσας

λυπόν > λοιπόν

πέμψον εἰς με = μετάπεμψαί με

ἄμ > ἄν

πείνω > πίνω

5. afsnit

Som i 1. afsnit har Theon fuldstændig styr på de korrekte formularer til sit afpresningsbrev: ἐρρώσθαί σε εὔχομαι er, i lighed med formen ἔρρωσο o.l. en fuldkommen standardiseret høfligheds- og afskedsformular i græsk epistolografi, og særligt hyppigt forekommende i denne periode: se Nachtergaele (2013) 280.

Ortografiske afvigelser:

ἐρώσθέ > ἐρρώσθαί

6. afsnit

8. tybi svarer til 3. januar efter den justerede kalender anvendt af den romerske administration i Ægypten

(se http://aegyptologie.online-resourcen.de/Date_Converter/Roman_Emperors

[afprøvet 28.8.2015]; McLean [2002] 166-69).

Ortografiske afvigelser: Intet at bemærke.

7. afsnit

Det er interessant, at Theon omtaler sig selv som afsender som Theonas; formentlig en kælenavns-diminutiv ("lille-Theon"). Det kan være brugt på afsenderpladsen med vilje, enten som en ekstra frækhed eller som endnu et udspekuleret forsøg på at stemme faderen mildt.

Ortografiske afvigelser:

υἱῶ > υἱου

Konklusion

Om brevet havde den ønskede virkning, og afpresningen lykkedes, må desværre stå hen i det uvisse. Vi kan selvfølgelig konjicere ud fra, hvad Theons brev afslører om både ham selv og faderen. Theon virker meget selvsikker og også overordentligt udspekuleret, ikke mindst med den bevidste trussel om ballade med moderen. Dette kunne måske tyde på, at den unge mand har et begrundet håb om, at hans afpresning vil give pote, fordi forældrene (eller i det mindste faderen) tidligere har givet efter i lignende situationer: hvis Theon senior virkelig har stukket en plade om bare at skulle til Oxyrhynchos og derfra er skyndt sig at rejse til den egentlige destination, har han åbenbart ikke været villig til at tage konfrontationen med den lille plageånd. I så fald er det muligt, at lille Theon har haft held med sit forehavende. Uanset hvad kan man kun tilslutte sig Muirs slet skjulte gysen: “[W]e can only imagine the family row which ensued when his father returned” (Muir [2009] 133).

Litteratur

- Archibald, E.P., W. Brockliss & J. Gnoza (eds.) (2015). *Learning Latin and Greek From Antiquity to the Present*. Cambridge.
- Blass, F. (1899). “Ein Curiosum aus Oxyrhynchos”, *Hermes* 34: 312-15.
- Blass, F. & A. Debrunner (1990). *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Bearbeitet von Friedrich Rehkopf, 17. Auflage. Göttingen (1. Aufl. ved F. Blass 1896).
- Deissmann, A. (1908). *Licht von Osten. Das Neue Testament und die neuentdeckten Texte der hellenistisch-römischen Welt*. Tübingen.
- Grenfell, B.P. & A.S. Hunt (ed.) (1898). *The Oxyrhynchus Papyri*, vol. I, London.
- Hanson, A.E. (2015). “Papyri and Efforts by Adults in Egyptian Villages to Write Greek”, i Archibald, Brockliss & Gnoza (2015) 10-29.
- Hengstl, J. (ed.) (1978). *Griechische Papyri aus Ägypten als Zeugnisse des privaten und öffentlichen Lebens*, ed. J. Hengstl, unter Mitarbeit von G. Häge und H. Kühnert. München.
- Hodkinson, O. & P.A. Rosenmeyer & E. Bracke (eds.) (2013). *Epistolary Narratives in Ancient Greek Literature*. Leiden & Boston.

- Horrocks, G. (1997). *Greek. A History of the Language and its Speakers*. London & New York.
- Kaster, R.A. (1983). "Notes on 'Primary' and 'Secondary' Schools in Late Antiquity", *Transactions of the American Philological Association* 113: 323-46.
- McLean, B.H. 2002. *An Introduction to Greek Epigraphy of the Hellenistic and Roman Periods: From Alexander the Great to the Reign of Constantine (323 BC-AD 337)*. Ann Arbor, MI.
- Minchin, E. (2010). "The Expression of Sarcasm in the *Odyssey*", *Mnemosyne* 63: 533-56.
- Mourlon Beernaert, P.S.J. (1962) "La Lettre du petit Égyptien", *Les Études Classiques* 30: 311-18.
- Muir, J. (2009). *Life and Letter in the Ancient Greek World*. London & New York.
- Nachtergaele, D. 2013. "The Asklepiades and Athenodoros Archives: A Case Study of a Linguistic Approach to Papyrus Letters", *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 53: 269-93.
- Nadjo, L. & É. Gavaille (eds.) (2004). *Epistulae Antiquae III. Actes du IIIe Colloque International "L'Épistolaire antique et ses prolongements européens"*. Louvain & Paris.
- Parsons, P. (2007). *The City of the Sharp-Nosed Fish. Everyday Life in the Nile Valley*, London.
- Rosenmeyer, P.A. (2001). *Ancient Epistolary Fictions. The Letter in Greek Literature*, Cambridge.
- Sykutris, J. (1931). "Epistolographie", *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, Suppl.* 5: 185-220.